

у цих дітей порушень письма і читання, але й не допустити в майбутньому відставання у засвоєнні програмного матеріалу.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бельтюков В. И. Взаимодействие анализа-торов в процессе восприятия и усвоения устной речи. – М. : Педагогика, 1977. – 176 с.
2. Бельтюков В. И. Об усвоении детьми звуков речи. – М. : Просвещение, 1964. – 91 с.
3. Гвоздев А. Н. Вопросы изучения детской речи. – М., 1961.
4. Журова Л. Е., Эльконин Д. Б. К вопросу о формировании фонематического восприятия у детей дошкольного возраста. М. : Просвещение, 1963. – С. 213-227.
5. Основы теории и практики логопедии / под ред. Левиной Г. Е. – М.; Просвещение 1968. – 367 с.
6. Филичева Т. Б., Чевелева Н. А. Логопедическая работа в специальном детском саду. – М., 1987.
7. Швачкин Н. Х. Развитие фонематического восприятия речи в раннем возрасте. // Известия АПП РСФСР, вып.13. – 1948. – С. 101-133.

УДК 376.1-056.264-053.4:81'233:741

**О. В. Лапченко**

студентка спеціальності  
«Корекційна освіта. Логопедія»

**К. О. Зелінська-Любченко**

кандидат педагогічних наук,  
старший викладач кафедри логопедії  
Сумський державний педагогічний  
Університет імені А. С. Макаренка

#### ПОДОЛАННЯ ПЕРЕДУМОВ ДИСГРАФІЇ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті розглядається вплив засобів образотворчого мистецтва на мовленнєвий розвиток та попередження виникнення дисграфії у старшому дошкільному віці з урахуванням встановленого логопедичного висновку «дисграфія».

В статье рассматривается влияние средств изобразительного искусства на речевое развитие и предупреждение возникновения дисграфии в старшем дошкольном возрасте с учетом установленного логопедического заключения «дисграфия».

The article discusses the influence of the fine arts in speech development and preventing the

occurrence of dysgraphia at preschool age taking into account the established logopedic conclusion «dysgraphia».

**Ключові слова:** порушення письма, дисграфія, письмове мовлення, процес письма, образотворче мистецтво.

**Ключевые слова:** нарушение письма, дисграфия, письменная речь, процесс письма, изобразительное искусство.

**Key words:** violation letters, dysgraphia, written speech, process of writing, visual arts.

**Постановка проблеми.** В останні роки акцент досліджень в дитячій логопедії змістився в бік більш раннього виявлення відхилень у мовленнєвому розвитку та раннього початку комплексної колекційної роботи, збільшилась кількість дітей, які мають труднощі у навчанні.

Порушення письма та читання актуальна тема для старших дошкільників, оскільки письмо і читання з мети перетворюється на засіб подальшого отримання знань.

Інтерес до проблем раннього виявлення, попередження та корекції специфічних порушень письма (дисграфія) у дітей зумовлений тим, що письмо як діяльність відіграє важливу роль в житті людини: воно стимулює його психічний розвиток, забезпечує загальноосвітню підготовку, впливає на формування особистості.

Актуальність даної теми полягає в тому, що порушення письма є найбільш поширеною формою мовленнєвої патології в старших дошкільників. Порушення формування письма перешкоджають успішності навчання, часто виникають вторинні психічні наслідки, відхилення у формуванні особистості дитини, а дисграфія тягне за собою і труднощі в оволодінні орфографією, особливо при засвоєнні складних орфографічних правил.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** В наш час у вітчизняній логопедії висвітлені питання симптоматики, механізмів дисграфії, структури цього мовленнєвого розладу, розроблені як загальні методологічні підходи, так і напрями, зміст і диференційовані методи корекції різних видів дисграфії (І. Н. Ефименкова, А. Н. Корнєв, Р. І. Лалаєва, Є. А. Логінова, Л. Г. Парамонова, І. М. Са-

довнікова, Є. Ф. Соботович, О. А. Токарева, С. Б. Яковлев та ін.). Однак і до теперішнього часу ефективність логопедичної роботи з корекції дисграфії недостатньо висока. За даними Л. Г. Парамонова, кількість дітей із дисграфією в молодших класах загальноосвітньої школи досягає 30%.

**Мета статті** полягає у визначенні впливу засобів образотворчого мистецтва на подолання передумов дисграфії у старших дошкільників.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Психологічна структура письма досить складна. Важливими і основними компонентами процесу письма є звуковий аналіз слова. Уміння виділяти окремі звуки з промовленого слова і перетворювати їх у стійкі фонемі. Співвідношення кожного виділеного звуку зі словом з відповідною йому буквою, перешифрування зорового уявлення літери в графічні накреслення.

Наявний зв'язок письма з процесом усного мовлення, здійснюється цей процес тільки на основі досить високого рівня розвитку, психофізіологічною основою мовлення і мовленнєвих процесів є спільна діяльність слухового і мовленнєво-рухового аналізаторів [4, с. 57].

До складу процесу письма входять дуже багато психічних процесів, що відіграють роль у безпосередньому здійсненні процесу письма. Мозкова основа письма складна, включає в себе стільки різноманітних компонентів, отже, вимагає спільної роботи не одного, а ряду ділянок мозку. З цього випливає, що письмо – складний психічний процес, що включає у свою структуру вербальні, і невербальні форми психічної діяльності – увага, зорове, акустичне і просторове сприйняття, тонку моторику руки, предметні дії [1, с. 70].

Для позначення недоліків писемного мовлення вживаються термін «дисграфія». Симптоматикою дисграфії, вважаються стійкі помилки у письмових роботах дітей шкільного віку. Виділяють різну кількість форм дисграфії: артикуляційно-акустична; акустична; аграматична; оптична [1; 3]. Причин порушень писемного мовлення може бути безліч: насамперед, неврологічні порушення, оскільки мовлення – результат діяль-

ності кори головного мозку; тривалі соматичні захворювання, несприятливі зовнішні фактори (неправильне мовлення оточуючих, двомовність, педагогічна занедбаність).

У період дошкільного дитинства, на перший погляд, це питання мало актуальне, але це тільки на перший погляд. Давно відомо – проблему легше попередити, ніж потім виправляти червоною пастою в зошитах першокласників.

Діагностика передумов і попередження дисграфії, можливо, є одним з головних питань в роботі логопеда. Здійснюючи формування усного мовлення дитини у всіх напрямках (лексико-граматичного складу мовлення, звукової сторони і зв'язного мовлення) збагачуючи словник, приділяючи велику увагу гармонійному розвитку всіх аналізаторів, ми повинні проводити спеціальну роботу, спрямовану на попередження помилок при оволодінні навичками письма у дітей з мовленнєвою патологією.

З допомогою своїх органів чуття ми отримуємо інформацію з зовнішнього світу. На органи зору припадає 90%. Виходячи з цього, нам необхідно визначити істотну важливість наочного матеріалу. Особливо якщо це стосується корекційної роботи.

В корекційній роботі з дітьми, що мають порушення письма, на жаль, недостатньо уваги приділяється образотворчій діяльності як важливому колекційному засобу. Необхідно відзначити, що образотворча діяльність має велике пізнавальне, виховне і корекційне значення. Завдяки своїй наочності, дозволяє вирішувати і корекційно-виховні завдання, виховувати такі позитивні якості, як самостійність і цілеспрямованість у виконанні роботи, посидючість, наполегливість, акуратність [2, с. 43].

Діагностику передумов дисграфії у дошкільників проводять визначаючи графічну підготовленість за допомогою тесту: «Річка». Керівник пропонує дітям накреслити пробний «місток» через «річку». Потім, за сигналом керівника діти повинні зробити 20 (30) штрихів («містків»), поєднуючи дві лінії («береги річки»). Штрихи кресляться зверху вниз по вертикальних лініях клітин, при

цьому кожен штрих повинен наноситись у визначеному темпі (через 2 або 1,5 секунди) під рахунок керівника. Після проведення такого тестування керівник відзначає слабкі сторони кожної дитини та виходячи з цього планує профілактичні заходи, вправи і завдання.

Одним із видів образотворчої діяльності є ліплення. Можна використовувати такі матеріали: пластилін, глина, тісто і віск.

Тісту приділяється недостатня увага, незважаючи на те, що цей матеріал пластичний, екологічний і дуже піддатливий. Діти зі слабо розвиненою кистьовою мускулатурою вільно можуть працювати з ним.

Наступним, другим, видом образотворчої діяльності є малювання. Даний вид дає багато можливостей і сприяє розвитку дітей, формує потребу домагатися результату, бачити свою працю і продукт.

Також використовують такі техніки малювання: малювання на мокрому папері, малювання на склі, малювання пальчиками, малювання природними матеріалами, техніка монотопії, техніка акватуш, техніка медитативного малюнка (магічний круг), штрихування, каракулі, кляксографія (абстрактна манера). Малювання якого-небудь сюжету, дана вправа необхідна для розвитку зв'язного мовлення, поповнення лексики і граматичної сторони мовлення. Наступним видом – ручний створення поробок, картин, об'ємних моделей, аплікація, маніпулювання папером, створення картин (площинних, об'ємних), оригамі [2].

Особливо важливо розвивати наочно-образне мислення. Це значно полегшує запам'ятовування, збільшує об'єм пам'яті становить суть мнемотехніки. Прийом символізації сприяє формуванню процесу запам'ятовування, що вимагає повторення (чистомовки, вірші). Доцільно також використовувати ігри з піском, ігри з водою, ігри з крупою. Крім того, що ці ігри містять у собі психотерапевтичний ресурс, вони так само включають в себе додаткові ефекти: підвищений інтерес до занять і інтенсивний розвиток пізнавальних та освітніх процесів. На заняттях з навчання грамоти з використанням піску, більшість ігор спрямовані

на розвиток зорової уваги, пам'яті, мислення, фонетичного слуху, сприйняття, аналізу і синтезу, графічних навичок, зв'язного мовлення. Під частих ігор відбувається тренування пальців, мимоволі розвиваються органи артикуляції.

Образотворча діяльність, як продуктивний вид діяльності старших дошкільників, дозволяє вирішити багато питань, пов'язаних з навчанням не тільки дітей з нормативним розвитком, але й їх однолітків з обмеженими можливостями здоров'я (А. А. Венгер, О. П. Гаврилушкина, Т. Н. Головіна, І. А. Грошенков, Е. А. Екжанова, Г. В. Кузнецова та ін.) [5]. На заняттях із образотворчої діяльності формуються розумові операції такі, як аналіз, синтез, узагальнення, порівняння та розвивається мовлення дітей. Діти засвоюють назви форм, пізнають кольори і відтінки, збагачують словник в процесі висловлювання і в процесі спостережень за предметами. Для старших дошкільників заняття з образотворчого мистецтва дуже важливі, оскільки вони сприяють поліпшенню художньої освіти та естетичного виховання дітей.

На заняттях з образотворчої діяльності розвивається ручна вмілість, зорово-рухова координація та інші якості, необхідні дитині в роботі під час письма. Застосування в роботі елементів образотворчого мистецтва підвищує мотивацію та інтерес дітей до занять і тим самим сприяє більш успішному засвоєнню програми та корекції вад мовлення.

**Висновки та перспективи подальших розвідок.** Значимість даної проблеми полягає в тому, що використання елементів образотворчого мистецтва, що впливають на формування мовлення дітей, може становити інтерес для практичних працівників: дефектологів, вчителів-логопедів, вихователів, які працюють з дітьми дошкільного віку.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ахутина Т. В. *Трудности письма и их нейропсихологическая диагностика* / Т. В. Ахутина // *Письмо и чтение: трудности обучения и коррекция: учебное пособие* / под общ. ред. О. Б. Иншаковой. – М. : МСПИ, 2001 – С. 7-20.

2. Корнев А. Н. Нарушения чтения и письма у детей / А. Н. Корнев – СПб. : Речь, 2003 – 330 с.
3. Корнев О. М. Порушення читання і письма у дітей: Навчально-методичний посібник / О. М. Корнев. – СПб.: МіМ, 1997. – 286 с.
4. Логопедія. Підручник. / За ред. М. К. Шеремет. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010 – 376 с.
5. Парамонова Л. Г. Дисграфія. Профілактика і корекція – СПб., 2006. – 128 с.
6. Романенко Н. Шляхи подолання психологічних бар'єрів під час навчання письма. Початкова освіта (Шкільний світ). – 2007. – № 8. – С. 155.

УДК 371 912

**Т. В. Малашевич**

студентка ФПДО,

спеціальності «Олігофренопедагогіка»

**К. О. Зелінська-Любченко**

кандидат педагогічних наук,

старший викладач

Сумський державний педагогічний  
університет імені А. С. Макаренка

## ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ ТА ШЛЯХИ ЇХ ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ

У статті розглядаються питання вивчення і формування комунікативних умінь і навичок у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями, що навчаються в спеціальних школах. Подано опис відповідної педагогічної технології, виділені напрямки корекційного впливу.

В статье рассматриваются вопросы изучения и формирования коммуникативных умений и навыков у младших школьников с нарушением интеллекта, обучающихся в специальных школах. Дано описание соответствующей педагогической технологии, выделены направления коррекционного воздействия.

*It is considered the questions of the study and modeling the communicative skills and experiences of mentally retarded primary learners that learn at the special corrective schools the VIII kind. It is represented a description of the pedagogical technology modeling the communicative skills and experiences of mentally retarded primary learners, is defined the directions of the corrective influence.*

**Ключові слова:** спілкування, комунікація, вербальні засоби комунікації, комунікативні вміння і навички, розумова відсталість.

**Ключевые слова:** общение, коммуникация, вербальные средства коммуникации, комму-

никативные умения и навыки, умственная отсталость.

**Key words:** contact, communication, verbal methods of communication, communicative abilities and skills, a mental deficiency.

**Постановка проблеми.** Спілкування є одним із основних умов психічного розвитку дитини, найважливішим чинником становлення її особистості, провідним видом людської діяльності, спрямованим на пізнання та оцінку самого себе за допомогою інших людей (О. Леонтьєв, М. Лісіна, Я. Коломінський).

Вербальні засоби спілкування, поряд з експресивно-мімічними і предметно-дієвими, відповідають, згідно концептуальної схеми діяльності О. Леонтьєва, операціями, за допомогою яких здійснюються дії спілкування – цілісні акти, адресовані іншій людині та спрямовані на неї як на об'єкт [3, с. 214].

До даної групи засобів комунікації М. Лісіна зараховує питання, відповіді, репліки тощо [4]. З огляду на виняткову важливість вербальних засобів комунікації в плані психічного, емоційного і соціального розвитку індивіда, не можна не визнати особливо важливим вивчення і вдосконалення комунікативно-мовленнєвих можливостей дітей із легкою розумовою відсталістю, необхідних для повноцінної взаємодії з оточуючими.

Дані експериментальних досліджень свідчать про значні відхилення у формуванні фонетичного, морфологічного, синтаксичного, семантичного компонентів мовленнєвої здатності у дітей із легкою розумовою відсталістю [2].

Вказується, що дітям даної групи в тій чи іншій мірі притаманні всі відомі види мовленнєвих порушень, що пояснюється як інтелектуальним недорозвиненням, так і наявністю локальних мозкових ушкоджень, що обумовлюють мовленнєві дефекти. Однак питання про комунікативні навички, що реалізуються дітьми з інтелектуальною недостатністю, про специфіку змісту, лексико-граматичного й інтонаційного оформлення продуктованих ними висловлювань не було предметом систематичного вивчення в роботах вітчизняних і зарубіжних авторів.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблема людей із розумовими